

MODUŁ DODATKOWY

Praca z dziećmi w drodze. Notatki uczestnika

Podziękowania

Ten pakiet szkoleniowy został opracowany przez Biuro Regionalne UNICEF na Europę i Azję Środkową i został napisany przez międzynarodowej konsultantki, Awaz Raoof. Wielkie podziękowania kierujemy do Iny Verzivolli, Specjalistki UNICEF ECARO ds. ochrony dzieci, za jej przywództwo i zarządzanie projektem oraz dla Madison Charlton za jej pomoc. Autorka chciałaby również podziękować Leah James, Wernerowi Hofslowi, Annie Knutzen i Megan Ingram za ich komentarze i wskazówki dotyczące rozwoju tego modułu oraz Madison Charlton za jej komentarze i wskazówki dotyczące integracji zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego.

Szkolenie zostało przetestowane z uczestnikami z Bułgarii, Polski i Ukrainy podczas szkoleń dla trenerów, które odbyły się w okresie od maja do czerwca 2024 roku. Autorka jest wdzięczna uczestnikom i dziękuje im za zaangażowanie, czas i cenne sugestie, które pomogą rozwinąć ten moduł. Szkolenie trenerów nie byłoby możliwe bez przywództwa, nienaganej organizacji i wsparcia ekspertów UNICEF z każdego z trzech krajów pilotażowych: Lubomira Krilcheva z Biura Krajowego UNICEF w Bułgarii; Witalij Starikow i Mariia Musiichuk z Biura Krajowego Ukrainy; oraz Olgi Trocha z Biura UNICEF ds. Reagowania na Potrzeby Uchodźców w Polsce.

Publikacja została dostosowana do polskiego kontekstu przez Biuro UNICEF ds. Reagowania na Potrzeby Uchodźców w Polsce. Prace koordynowała Olga Trocha, specjalistka ds. ochrony dzieci. Specjalne podziękowania dla Zuzanny Kaciupskiej za wsparcie w tym procesie.

SPIS TREŚCI

<i>Sesja I:</i>	
<i>Kontekst pracy z dziećmi w drodze.....</i>	<i>6</i>
<i>Sesja II:</i>	
<i>Prawa dzieci w drodze</i>	<i>16</i>
<i>Sesja III:</i>	
<i>Bezpieczeństwo, zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dzieci w drodze.....</i>	<i>20</i>
<i>Sesja IV:</i>	
<i>Usługi prawne oparte na zdrowiu psychicznym</i>	
<i>i wsparciu psychospołecznym dla dzieci w drodze.....</i>	<i>26</i>
<i>Sesja V:</i>	
<i>Stosowanie Wytycznych UNICEF w sprawie pomocy prawnej do dzieci w drodze.....</i>	<i>32</i>
<i>Sesja VI:</i>	
<i>Pomoc prawna przyjazna dzieciom w drodze w praktyce</i>	<i>37</i>

SESJA I:

KONTEKST PRACY Z DZIEĆMI W DRODZE

Kontekst pracy z dziećmi w drodze

- Niniejszy moduł szkoleniowy dotyczy "dzieci w drodze". Ta grupa obejmuje wiele różnych sytuacji dotyczących dzieci.
- Obejmuje ona "dzieci migrujące" – tj. wszystkie dzieci, które przemieszczają się lub przemieściły się w obrębie swojego kraju pochodzenia (*migracja wewnętrzna*) lub przekraczają granicę do innego państwa (*migracja transgraniczna lub międzynarodowa*), tymczasowo lub na stałe.
- Obejmuje dzieci, które migrują dobrowolnie lub przymusowo, czy to w wyniku przymusowego przesiedlenia z powodu klęski żywiołowej lub konfliktu, czy też z powodów ekonomicznych, społecznych, edukacyjnych lub kulturowych.
- Obejmuje dzieci, które migrują indywidualnie lub w towarzystwie rodziców lub krewnych.
- Obejmuje ona dzieci-uchodźców i dzieci ubiegające się o ochronę międzynarodową.
- Możesz spotkać się z określeniem „dzieci pozostawione w kraju pochodzenia” (ang. *children left behind*). Chociaż ten moduł nie skupia się na tych dzieciach, powinieneś zdawać sobie sprawę ze znaczenia tego terminu. Termin ten odnosi się do dzieci, które pozostają w swoim miejscu pochodzenia, podczas gdy ich rodzic (rodzice)/opiekun (opiekunowie) migrują albo wewnętrznie, albo do innego państwa.
- W poniższej tabeli znajdziesz kilka popularnych terminów używanych do opisania dzieci w drodze. Niektóre z tych terminów są terminami prawnymi wywodzącymi się z prawa międzynarodowego, podczas gdy inne są terminami nieprawnymi, które są powszechnie używane do opisania pewnych sytuacji, których mogą doświadczyć dzieci w drodze. Zakres każdego terminu w prawie międzynarodowym jest przedstawiony w tabeli.

Uchodźca

Najogólniej rzecz ujmując, uchodźca to osoba, która uciekła ze swojego kraju w celu ucieczki przed konfliktem, przemocą lub prześladowaniami i szuka bezpieczeństwa w innym kraju¹.

Międzynarodowa definicja prawna uchodźcy znajduje się w Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r., która definiuje uchodźcę jako osobę, która: (i) znajduje się poza swoim krajem pochodzenia; (ii) ma uzasadnioną obawę przed prześladowaniem ze względu na swoją rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne; oraz (iii) nie jest w stanie lub z powodu takiej obawy nie chce korzystać z ochrony tego państwa.

Status uchodźcy ma charakter deklaracyjny, co oznacza, że dana osoba staje się uchodźcą w rozumieniu prawa międzynarodowego, gdy tylko spełnia powyższe kryteria. W tym sensie status uchodźcy nie przyznaje, lecz uznaje ten status ochrony międzynarodowej. Państwa powinny zatem traktować dziecko jako uchodźcę, dopóki nie zostanie stwierdzone, że jest inaczej.²

Osoba ubiegająca się o udzielenie ochrony międzynarodowej

Według Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) "osoba ubiegająca się o azyl" to "ogólne określenie każdej osoby, która ubiega się o ochronę międzynarodową" (tj. "ochronę przyznaną przez społeczność międzynarodową osobom lub grupom, które znajdują się poza granicami własnego kraju, które nie są w stanie powrócić, ponieważ byłyby tam zagrożone, i których własny kraj nie jest w stanie lub nie chce chronić".³ Proces azylowy oficjalnie przyznaje osobom fizycznym status uchodźcy zgodnie z ustawodawstwem krajowym.

W niektórych krajach "osoba ubiegająca się o azyl" lub podobny termin jest używany jako termin prawny w odniesieniu do osoby, która złożyła wniosek o status uchodźcy lub podobny status i nie otrzymała jeszcze ostatecznej decyzji w sprawie swojego wniosku.⁴ Termin ten może być również używany w odniesieniu do osób, które mają zamiar złożyć wniosek o ochronę międzynarodową lub które muszą złożyć wniosek o ochronę międzynarodową, ale jeszcze tego nie zrobiły w ten sposób.⁵ Nie każda osoba ubiegająca się o ochronę międzynarodową zostanie uznana za uchodźcę, ale każdy uchodźca jest początkowo osobą ubiegającą się o ochronę międzynarodową.

Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) wyjaśnia, że osoba ubiegająca się o ochronę międzynarodową nie może zostać odesłana do kraju pochodzenia, dopóki jej wniosek nie zostanie rozpatrzony w ramach uczciwej procedury.⁶ Osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową są również uprawnione do pewnych minimalnych standardów traktowania do czasu ustalenia ich statusu.⁷

Osoba wewnętrznie przesiedlona (ang. internally displaced person, IDP)

Według UNHCR termin ten opisuje osobę, która "została zmuszona lub zobowiązana do ucieczki ze swojego domu lub miejsca zwykłego pobytu, w szczególności w wyniku lub w celu uniknięcia skutków konfliktów zbrojnych, sytuacji uogólnionej przemocy, naruszeń praw człowieka lub klęsk żywiołowych lub katastrof spowodowanych przez człowieka, i która nie przekroczyła międzynarodowo uznanej granicy państwowej".⁸

Bezpaństwowiec

Osoba jest "bezpaństwowcem", jeśli nie jest uznawana za obywatela żadnego Państwa w zakresie obowiązywania jego prawa.⁹ Może to wynikać albo z tego, że dana osoba nigdy nie miała obywatelstwa, albo dlatego, że utraciła je bez nabycia nowego.¹⁰ W przypadku dzieci ma to miejsce w sytuacjach, w których rodzice nie byli/nie są w stanie/nie przekazują swojego obywatelstwa swoim dzieciom.

Dziecko pozostawione w kraju pochodzenia (ang. child left behind)

Chociaż w tym przypadku dziecko nie jest "w drodze", termin ten jest uwzględniony w celu uzupełnienia przedstawianych definicji. Jest on powszechnie używany w odniesieniu do sytuacji, w których dzieci pozostają w swoim kraju lub miejscu zwykłego pobytu, podczas gdy jeden lub oboje rodzice/opiekunowie prawni migrują albo wewnętrznie, albo do innego państwa.

1 UNHCR UK, <https://www.unhcr.org/uk/refugees>, dostęp 4 kwietnia 2024 r.

2 UNHCR, <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/refugee-definition>, dostęp 25 lipca 2024 r.

3 Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, Główny słownik terminów UNHCR, <https://www.unhcr.org/glossary>, dostęp 4 kwietnia 2024 r.

4 Tamże.

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Tamże.

8 Tamże.

9 Konwencja ONZ o statusie bezpaństwowców z dnia 26 kwietnia 1954 r. (weszła w życie 6 czerwca 1960) 360 UNTS 117), art. 1.

Dziecko, będące ofiarą handlu ludźmi	Zgodnie z międzynarodowymi standardami dziecko jest ofiarą handlu ludźmi, jeżeli zostało zwerbowane, przetransportowane, przekazane, przechowywane lub przyjęte w celu wykorzystywania. ¹¹ Dziecko jest ofiarą handlu ludźmi niezależnie od tego, czy zostało do tego zmuszone, czy nie, ponieważ nie jest możliwe, aby dziecko "wyraziło zgodę" na bycie ofiarą handlu ludźmi. Należy zauważyć, że termin "ofiara" jest używany do opisu sytuacji prawnej dziecka zgodnie ze standardami międzynarodowymi. Termin ten nie powinien być używany do "etykietowania", stygmatyzowania i ubezwłasnowolnienia dziecka. W języku potocznym preferowane może być stosowanie terminu „osoba, która przetrwała/ocalała” („survivor”) zamiast ofiara.
Dziecko/dzieci bez opieki (w kontekście migracji lub uchodźstwa)	Dzieci bez opieki (w kontekście migracji lub uchodźstwa) to te, które zostały oddzielone od obojga rodziców i innych krewnych i nie znajdują się pod opieką osoby dorosłej, która zgodnie z prawem lub zwyczajem jest za to odpowiedzialna.
Dziecko/dzieci odseparowane od opiekunów (w kontekście migracji lub uchodźstwa)	Termin ten jest używany do opisu sytuacji, w których dziecko zostało oddzielone od obojga rodziców lub od swojego poprzedniego prawnego lub zwyczajowego głównego opiekuna, ale niekoniecznie od innych krewnych. Dotyczy to również przypadków, w których dziecku towarzyszą inni dorośli członkowie rodziny. ¹²
"Regularna" migracja	Odnosi się to do migracji, "która odbywa się zgodnie z prawem kraju pochodzenia, tranzytu i przeznaczenia". ¹³
"Nieuregulowana" migracja	Odnosi się to do przepływu osób, "który odbywa się poza przepisami ustawowymi, wykonawczymi lub umowami międzynarodowymi regulującymi wjazd do państwa pochodzenia, tranzytu lub przeznaczenia lub wyjazd z tego państwa".¹⁴ Jednakże fakt, że dziecko może znajdować się w sytuacji nieuregulowanej migracji, nie zwalnia państw z obowiązku poszanowania, ochrony i realizacji praw tego dziecka. Zamiast uregulowana/nieuregulowana, czasami używane są terminy "udokumentowana" i "nieudokumentowana" lub "legalna" i "nielegalna". UNHCR podkreśla, że dzieci (a także dorośli) nigdy nie powinni być określani jako "nielegalni", ponieważ termin ten jest nieprecyzyjny (jest niepoprawny, wprowadzający w błąd, ignoruje międzynarodowe zobowiązania prawne i narusza zasady sprawiedliwego procesu) i szkodliwy (jest dehumanizujący, kryminalizujący, uniemożliwia uczciwą debatę, zagraża solidarności oraz życiu i podważa spójność społeczną). Jest on również "sprzeczny z wartościami europejskimi" w tym sensie, że jest dyskryminujący, opresyjny i przestarzały.¹⁵

10 Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, Główny słownik terminów UNHCR, <https://www.unhcr.org/glossary>, dostęp 4 kwietnia 2024 r.

11 Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Protokół z Palermo), GA Res. 55/25 2000, art. 3.

12 Komitet Praw Dziecka ONZ, Ogólny komentarz nr 6 (2005), pkt 7.

13 Międzynarodowa Organizacja ds Migracji, <https://www.iom.int/key-migration-terms>, dostęp 4 kwietnia 2024 r.

14 Międzynarodowa Organizacja ds Migracji, <https://www.iom.int/key-migration-terms>, dostęp 4 kwietnia 2024 r.

15 UNHCR, Why 'undocumented' or 'irregular' and 'why not illegal', https://www.unhcr.org/cy/wpcontent/uploads/sites/41/2018/09/TerminologyLeaflet_EN_PICUM.pdf, dostęp 24 kwietnia 2024 r.

Aktywność

Prowadzący podzieli Was na grupy i poprowadzi ćwiczenie mające na celu zidentyfikowanie kluczowych czynników powodujących migrację dzieci i wyjaśnienie rodzajów spraw związanych z dziećmi w drodze, z którymi Ty i inni uczestnicy macie do czynienia w praktyce.

Po pierwsze, dla każdego z poniższych studiów przypadku należy określić sytuację dziecka, korzystając z opisów w powyższej tabeli. Pod opisami przypadku znajdują się dodatkowo dwa pytania, na które należy odpowiedzieć w kontekście rodzajów spraw, którymi się zajmujesz.

Natalia to 10-letnia dziewczynka, która przybyła do Polski, aby uciec przed konfliktem w swoim kraju. Natalia jest odseparowana, ponieważ w konflikcie straciła rodziców i rodzeństwo. Przybywa do Twojego kraju w towarzystwie ludzi, których nazywa "przyjaciółmi", choć oni sami mówią o sobie jako o jej "cioci i wujku". Nie są w stanie pokazać paszportu dla Natalii, ale mówią, że pochodzą z tej samej wioski. Paszporty "cioci i wujka" wskazują, że są oni różnej narodowości.

Uwagi na temat **sytuacji migracyjnej Natalii**:

Omar to 17-latek, który przybył do Twojego kraju wraz z grupą młodych ludzi bez niezbędnej wizy/ zezwolenia. Omar i reszta jego grupy składają wniosek o ochronę międzynarodową, ale straż graniczna im nie wierzy. Mówią, że Omar i reszta grupy to "nielegalni imigranci". Burmistrz miasta, w którym przebywają, mówi, że "mają dość nielegalnych imigrantów żyjących poza państwem i nie integrujących się ze społecznością" i że "powinni wrócić tam, skąd przyszli".

Uwagi na temat **sytuacji migracyjnej Omara**:

Artem to ośmioletni chłopiec, który przebywał w pieczy instytucjonalnej w swoim kraju pochodzenia. Przybywa do Polski wraz ze swoim opiekunem prawnym – pracownikiem tej instytucji – aby uciec przed konfliktem w ich kraju.

Layla to 16-letnia dziewczyna, która przyjeżdża do Polski z rodzicami i rodzeństwem, ponieważ jej rodzice znaleźli tu pracę. Layla i jej rodzina mają niezbędne wizy/pozwolenia, aby tu wyemigrować.

Alexander to ośmioletni chłopiec, który mieszkał z rodzicami i dwiema młodszymi siostrami w swoim kraju pochodzenia. Alexander emigruje do Polski wraz z matką i rodzeństwem na wizie krótkoterminowej. Jego matka twierdzi, że ucieka przed agresywnym mężem i że jeśli wróci do kraju pochodzenia, zarówno ona, jak i jej dzieci będą narażone na poważne krzywdy ze strony męża.

Pytania, które należy rozważyć:

1. Czy w którejkolwiek z tych sytuacji zajmujesz się sprawami z udziałem dzieci lub rodziców/opiekunów prawnych? Jeśli tak, jakie to sprawy?

2. Jakimi innymi sprawami związanymi z dziećmi w drodze się zajmujesz?

*Dziecko jest dzieckiem,
bez względu na wszystko*

- Dzieci w drodze mogą należeć do grup o różnych statusach prawnych i pozaprawnych, które zmieniają się w zależności od sposobu migracji i okoliczności, które im towarzyszą.
- Dziecko jest jednak nadal dzieckiem i istotą ludzką z własnymi prawami, z własną historią, specyficznymi potrzebami i aspiracjami, i tak też musimy je traktować.

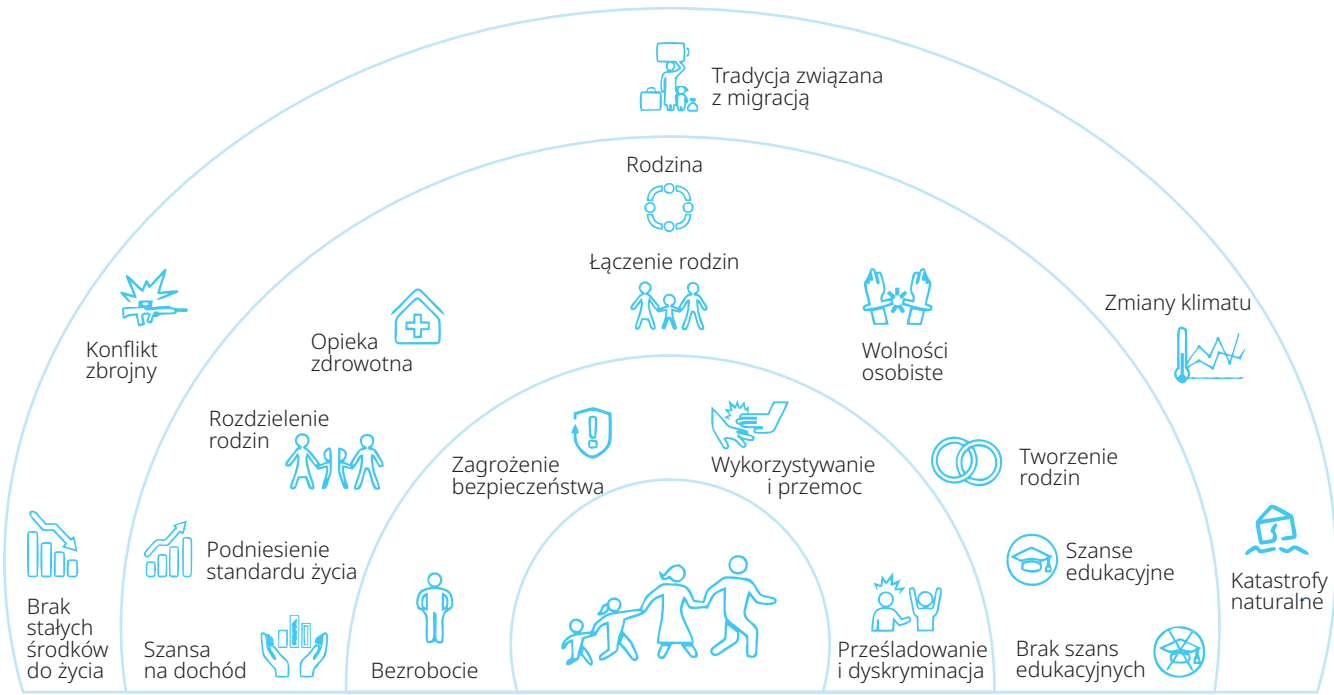

Poniższy link prowadzi do filmu UNICEF-u "Dziecko jest dzieckiem"
<https://www.youtube.com/watch?v=AK8Ncv8C6qA>

Jakie są według Ciebie czynniki wpływające na przemieszczanie się / migracje dzieci?

Czynniki wpływające na przemieszczanie się dzieci

Źródło: Globalne szkolenie UNICEF dla trenerów na temat dzieci w drodze

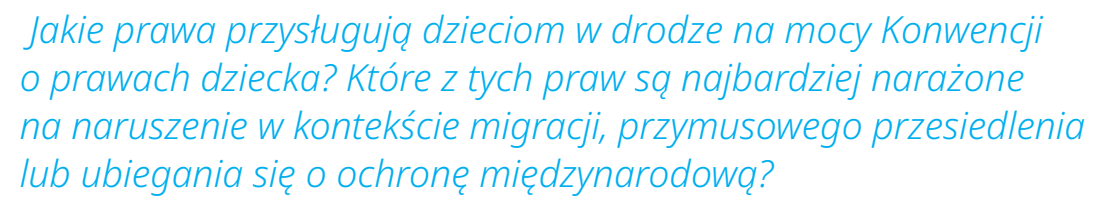
- Migracja nie jest zjawiskiem nowym; od zarania dziejów ludzie zawsze migrowali w poszukiwaniu lepszych możliwości¹⁶. Jednak w ostatnich latach obserwuje się na całym świecie wzrost liczby dzieci i dorosłych, którzy są zmuszeni do opuszczenia swoich krajów pochodzenia z powodu konfliktów, przemocy, sytuacji kryzysowych lub ubóstwa. W związku z tym migracja i przesiedlenia są "pilnym globalnym priorytetem, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci"¹⁷.
- Na przemieszczanie się dzieci wpływa szereg czynników. Niektóre z tych czynników mają charakter strukturalny; niektóre działają na poziomie społeczności, rodziny lub jednostki; inne mają charakter przekrojowy. Migrowanie dzieci może być wymuszone lub dobrowolne i może odbywać się w obrębie państwa (*migracja wewnętrzna*), przez granicę (*migracja międzynarodowa lub transgraniczna*) lub może stanowić kombinację tych elementów.
- Chociaż zidentyfikowałeś kilka czynników wpływających na migrację w swoim regionie/kraju, pamiętaj, że indywidualne decyzje mogą być spowodowane kombinacją różnych czynników i mogą obejmować mieszankę czynników zachęcających i zniechęcających do migracji.

Zalecana literatura dodatkowa:
UNICEF Europe and Central Asia, Identification of Victims/ Persons 'At-Risk' of Trafficking in Human Beings, (Identification of Persons At-Risk of Trafficking in Human Beings.pdf), dostęp 4 kwietnia 2024 r.

16 Globalne szkolenie trenerów UNICEF (TOT) na temat dzieci w drodze.

17 Globalne szkolenie trenerów UNICEF (TOT) na temat dzieci w drodze.

PRAWA DZIECI W DRODZE

- Dzieci – migranci i uchodźcy mają prawo do korzystania ze wszystkich praw w Konwencji bez dyskryminacji ze względu na ich (lub ich rodziców/opiekunów), status migracyjny lub uchodźczy, narodowość, sytuację bezpaństwowości lub inne cechy chronione.
- Dzieci – migranci i uchodźcy mogą być narażone na szereg zagrożeń związanych z naruszeniem praw, z których część niekoniecznie musi być związana z ich sytuacją migracyjną. Jednak niektóre prawa, które mogą być szczególnie zagrożone w kontekście migracji, mogą obejmować te przedstawione poniżej.

- Prawo do rejestracji urodzenia bezpośrednio po urodzeniu i do uzyskania obywatelstwa;
- Zakaz separacji od rodziców wbrew woli dziecka, z wyjątkiem sytuacji, gdy podlega to kontroli sądowej i służy to dobru dziecka;
- Prawo do prywatności i rodziny;
- Ochrona przed wszelkimi formami przemocy, znęcania się, zaniedbywania lub wykorzystywania podczas sprawowania opieki nad rodzicami/opiekunami;
- Szczególna ochrona i pomoc, w tym piecza zastępcza, dla dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej;
- Odpowiednia ochrona i pomoc humanitarna dla dzieci ubiegających się o status uchodźcy;
- Prawo dzieci niepełnosprawnych do pełnego i godnego życia;
- Prawo do korzystania z najwyższego osiągalnego standardu zdrowia;
- Prawo do odpowiedniego standardu życia;
- Prawo do nauki;
- Prawo dzieci należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych lub grup autochtonicznych do korzystania z własnej kultury, wyznawania lub praktykowania własnej religii oraz do używania własnego języka;
- Prawo do odpoczynku i czasu wolnego;
- Prawo do ochrony przed pracą dzieci lub wyzyskiem ekonomicznym;
- Ochrona przed wykorzystywaniem seksualnym i innymi formami wykorzystywania, znęcania się, uprowadzeń, sprzedaży lub handlu dziećmi;
- Zakaz tortur lub innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;
- Zakaz bezprawnego i arbitralnego pozbawiania wolności dziecka oraz zakaz stosowania detencji imigracyjnej;
- Prawo do wspierania fizycznej i psychicznej rekonwalescencji oraz reintegracji społecznej pokrzywdzonych dzieci w środowisku, które sprzyja zdrowiu, szacunkowi do samego siebie i godności dziecka;
- Prawo dzieci pozostających w konflikcie z prawem do rozpatrzenia ich sprawy w systemie wymiaru sprawiedliwości przyjaznym dziecku;
- Prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom i uzyskania skutecznych środków ochrony prawnej w przypadku naruszenia praw.

NON-REFOULEMENT

- Zasada non-refoulement ma również zastosowanie do dzieci w drodze.
- **Non-refoulement** odnosi się do zasady, zgodnie z którą państwa nigdy nie powinny deportować/ wydalać/odsyłać z powrotem osoby na terytorium, na którym byłaby ona narażona na prześladowania, tortury, rażące naruszenia praw człowieka lub inne nieodwracalne szkody. Zasada ta ma zastosowanie niezależnie od statusu migracyjnego lub uchodźczego danej osoby¹⁸.

ZAKAZ DETENCJI

- Zgodnie z normami międzynarodowymi istnieje zakaz detencji (tj. pozbawiania wolności) dzieci ze względu na ich narodowość, status migracyjny lub uchodźczy, sytuację bezpieczeństwa lub sytuację ich rodziców/opiekunów.
- Detencja z przyczyn migracyjnych jest pogwałceniem praw dziecka i nigdy nie leży w najlepszym interesie dziecka.
- Od dawna wiadomo, że pozbawienie wolności wyrządza krzywdę dzieciom i że detencja z przyczyn migracyjnych może mieć trwały negatywny wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne oraz rozwój dzieci¹⁹.
- Te szkodliwe skutki mają miejsce nawet wtedy, gdy dzieci przebywają w detencji wraz z rodzinami lub tylko przez krótki okres czasu²⁰.

Pamiętaj:

- Pozbawienie wolności oznacza umieszczenie dziecka na podstawie decyzji jakiegokolwiek organu sądowego, administracyjnego lub innego organu publicznego w ośrodku detencyjnym, którego dziecko nie może opuścić według własnego uznania²¹.
- Umieszczenie dziecka w schronisku lub innym miejscu opieki, którego dziecko nie może opuścić w dowolnym momencie, jest nadal pozbawieniem wolności.
- Pozbawienie wolności dziecka w schronisku lub innym rodzaju placówki ze względu na narodowość jego lub jego rodzica/opiekuna, status migracyjny lub sytuację bezpieczeństwa jest nadal detencją z przyczyn migracyjnych i jest zabronione zgodnie z międzynarodowymi standardami.

Zalecana lektura dodatkowa:

Komitet Praw Dziecka, Komentarz ogólny nr 6 (2005) w sprawie traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców poza ich krajem pochodzenia.

Wspólny komentarz ogólny nr 3 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 22 (2017) Komitetu Praw Dziecka w sprawie ogólnych zasad dotyczących praw człowieka w odniesieniu do dzieci w kontekście migracji międzynarodowej, 16 listopada 2017 r.

Wspólny komentarz ogólny nr 4 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 23 (2017) Komitetu Praw Dziecka w sprawie zobowiązań państw w zakresie praw człowieka w odniesieniu do dzieci w kontekście migracji międzynarodowej w krajach pochodzenia, tranzytu, miejsca przeznaczenia i powrotu, 16 listopada 2017 r.

Komentarze ogólne są dostępne tutaj (ostatni dostęp: 26 kwietnia 2024 r.): <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/general-comments>.

18 Wspólny komentarz ogólny nr 3 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 22 (2017) Komitetu Praw Dziecka, pkt 45.
19 Wspólny komentarz ogólny nr 4 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 23 (2017) Komitetu Praw Dziecka, ust. 9.
20 Wspólny komentarz ogólny nr 4 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 23 (2017) Komitetu Praw Dziecka, ust. 9.
21 Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony nieletnich pozbawionych wolności przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego nr 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 r., ust. 11 lit. b).

SESJA III:

BEZPIECZEŃSTWO, ZDROWIE PSYCHICZNE I DOBROSTAN PSYCHOSPOŁECZNY DZIECI W DRODZE.

ZDROWIE PSYCHICZNE

"Zdrowie psychiczne to stan dobrego samopoczucia psychicznego, który umożliwia ludziom radzenie sobie z życiowym stresem, realizowanie swoich umiejętności, uczenie się i pracę oraz wnoszenie wkładu w swoją społeczność. Jest to integralny składnik zdrowia i dobrego samopoczucia, to coś więcej niż brak zaburzeń psychicznych".

(WHO)

- Światowa Organizacja Zdrowia definiuje zdrowie psychiczne zgodnie z opisem powyżej²². Zdrowie psychiczne jest podstawowym prawem człowieka.
- Jest to dynamiczna koncepcja, która istnieje w kontinuum i zmienia się w zależności od sytuacji i doświadczeń danej osoby²³.

DOBROSTAN PSYCHOSPOŁECZNY

„Dobrostan psychospołeczny” lub po prostu "dobrostan" można opisać jako:

Wielowymiarowy konstrukt składający się z psychologicznych, społecznych i subiektywnych komponentów, które wpływają na ogólną funkcjonalność jednostek w osiąganiu ich prawdziwego potencjału jako członków społeczeństwa. Dobrostan psychospołeczny obejmuje fizyczne, ekonomiczne, społeczne, psychiczne, emocjonalne, kulturowe i duchowe uwarunkowania zdrowia. Dobrostan jednostki obejmuje radzenie sobie z różnymi stresami życia codziennego i realizację pełnego potencjału jednostki jako produktywnego członka społeczeństwa".²⁴

- Innymi słowy, "jest to pozytywny stan bycia, w którym dana osoba się rozwija" i wynika z wzajemnego oddziaływania fizycznych, psychicznych, poznawczych, emocjonalnych, społecznych, materialnych i duchowych czynników, które wpływają na zdolność dziecka do rozwoju w pełni swojego potencjału²⁵.

22 Światowa Organizacja Zdrowia, Zdrowie psychiczne, kluczowe fakty, grudzień 2022 r. Dostępne pod adresem: <https://www.who.int/newsroom/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>.

23 UNICEF i MHPSS Collaborative, Szkolenie pilotażowe globalnego kursu na temat zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego dla dzieci i opiekunów w trudnych sytuacjach życiowych (UNICEF MHPSS Global Training), część 2.1.

24 Kumar, C. (2020), Dobrostan psychospołeczny jednostek. W: Leal Filho, W., Azul, A.M., Brandli, L., Özuyar, P.G., Wall, T. (red.) Jakość, Edukacja. Encyklopedia Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ. Springer., https://doi.org/10.1007/978-3-319-95870-5_45

25 UNICEF i MHPSS Collaborative, Szkolenie pilotażowe globalnego kursu na temat zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego dla dzieci (UNICEF MHPSS Global Training), część 2.1.

POTENCJALNE KORZYŚCI PŁYNĄCE Z BEZPIECZNYCH I REGULARNYCH ŚCIEŻEK MIGRACYJNYCH

- Bezpieczne i legalne drogi migracji mogą przynieść wiele korzyści i możliwości dzieciom i ich rodzinom, a także krajom pochodzenia i krajom docelowym²⁶.
- Korzyści dla dziecka i rodziny obejmują m.in. możliwość poprawy warunków życia i dostępu do edukacji, ucieczkę przed przemocą, uzyskanie ochrony przed prześladowaniem.
- Migracja może również przynieść wiele możliwości dla zaangażowanych w nią krajów. Na przykład migranci i uchodźcy mogą wnieść do kraju przyjmującego nową wiedzę i umiejętności oraz pobudzić jego gospodarkę i różnorodność kulturową. Ponadto powracający migranci (i uchodźcy, którzy wracają dobrowolnie po wyeliminowaniu ryzyka prześladowań) mogą wnieść do swojego kraju pochodzenia nowo nabytą wiedzę i umiejętności.

POTENCJALNE ZAGROŻENIA I CZYNNIKI STRESOGENNE

Dzieci w drodze mogą być narażone na szereg zagrożeń i stresorów, które mogą stanowić zagrożenie dla ich bezpieczeństwa, zdrowia psychicznego lub dobrostanu psychospołecznego. Potencjalne zagrożenia i czynniki stresogenne mogą obejmować, między innymi:

- Brak możliwości posługiwania się lokalnym językiem;
- Utrata członków rodziny i szerszych więzi społecznych;
- Dyskryminacja i ksenofobia;
- Wykluczenie społeczne i/lub izolacja;
- Przeszkody w dostępie do kluczowych usług, takich jak edukacja, opieka zdrowotna, odpowiednie warunki mieszkaniowe, wystarczająca ilość bezpiecznej żywności i wody, które "mogą negatywnie wpływać na rozwój fizyczny, psychiczny, duchowy, moralny i społeczny dzieci migrujących oraz dzieci migrantów";²⁷
- Niepewność co do przyszłości;
- Pozostawianie przyjaciół i zmartwienia związane z koniecznością nawiązania nowych znajomości;
- Narażenie na konflikty i inne kryzysy;
- Doświadczenie lub bycie świadkiem przemocy fizycznej, psychicznej lub seksualnej, znęcania się i wykorzystywania, czasami nawet ze strony urzędników (np. praca dzieci, w tym najgorsze formy pracy dzieci, małżeństwa dzieci i inne szkodliwe praktyki, takie jak okaleczanie żeńskich narządów płciowych);
- Handel dziećmi;
- Detencja z przyczyn migracyjnych (tj. w oparciu o status migracyjny lub uchodźczy dziecka lub jego rodzica/opiekuna prawnego lub sytuację bezpaństwowości);

CZYNNIKI RYZYKA VS. CZYNNIKI OCHRONNE

- Czynniki ryzyka:** czynniki, które mogą zwiększyć prawdopodobieństwo i/lub dotkliwość szkód dla bezpieczeństwa, zdrowia psychicznego lub dobrostanu psychospołecznego dziecka.
- Czynniki ochronne:** czynniki, które mogą zmniejszyć prawdopodobieństwo i/lub dotkliwość szkód dla bezpieczeństwa, zdrowia psychicznego lub dobrostanu psychospołecznego dziecka.
- Czynniki ryzyka i czynniki ochronne będą się różnić dla każdego dziecka w zależności od jego cech i okoliczności.

26 UNICEF, Globalne szkolenie dla trenerów na temat dzieci w drodze.

27 Wspólny komentarz ogólny nr 3 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 22 (2017) Komitetu Praw Dziecka, pkt 40.

- Zazwyczaj dzieci doświadczają przynajmniej pewnego stresu podczas bycia w drodze. Niektóre dzieci zaczną czuć się lepiej, gdy przywrócone zostanie bezpieczeństwo i stabilność oraz zapewnione zostanie podstawowe wsparcie. Jednak niektóre mogą doświadczać bardziej długotrwałych reakcji w zakresie zdrowia psychicznego.
- Wpływ, jaki te stresory i zagrożenia mają na zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dziecka, będzie zależał od unikalnych cech dziecka i szeregu czynników zewnętrznych.
- Niektóre czynniki mogą zwiększyć prawdopodobieństwo lub dotkliwość szkód, jakie te zagrożenia lub stresy mogą wyrządzić bezpieczeństwu, zdrowiu psychicznemu i dobrostanowi psychospołecznemu dziecka. Nazywamy je **"czynnikami ryzyka"**. Przykładami są:
 - dziecko znajdujące się w sytuacji nieregularnej migracji;
 - dziecko bez opieki lub odseparowane od opiekunów;
 - brak wspierających relacji;
 - dziecko, które doświadczyło traumy przed migracją;
 - ubóstwo/trudności społeczno-ekonomiczne;
 - bariery językowe.²⁸
- Jednocześnie niektóre czynniki mogą zmniejszyć prawdopodobieństwo lub dotkliwość szkód, jakie te zagrożenia lub stres mogą wyrządzić bezpieczeństwu, zdrowiu psychicznemu i dobrostanowi psychospołecznemu dziecka. Mówimy wówczas o **"czynnikach ochronnych"**. Do czynników ochronnych mogą należeć:
 - posiadanie stałego opiekuna, który zapewni miłość, przywiązanie, bezpieczeństwo i ochronę, szczególnie we wczesnych latach życia dziecka;
 - oparte na zaufaniu relacje z profesjonalistami i praktykami, którzy z nimi pracują;
 - przyjaźnie;
 - dostęp do edukacji.
- Czynniki ryzyka i czynniki chroniące będą się różnić dla każdego dziecka w zależności od jego wieku, dojrzałości i etapu rozwoju, płci, przekonań religijnych, niepełnosprawności, pochodzenia etnicznego, orientacji seksualnej oraz innych cech i okoliczności.
- Czynniki te podkreślają potrzebę zrozumienia historii i potrzeb każdego dziecka w drodze, ponieważ pomoże to w kształtowaniu naszego podejścia do pracy z dzieckiem i podejmowaniu decyzji w jego sprawie.

STAŁY I PEŁEN MIŁOŚCI ZWIĄZEK Z OPIEKUNEM

- Ważnym czynnikiem ochronnym jest istnienie stałej, pełnej miłości i zaufania relacji z opiekunem. Chociaż do pewnego stopnia dotyczy to wszystkich dzieci, jest to szczególnie ważne w przypadku dzieci we wczesnych latach życia (do trzech lat). W tym samym kontekście - brak stabilnej, opiekuńczej i ochronnej relacji z opiekunem jest czynnikiem ryzyka.
- Nawet w bardzo stresujących okolicznościach opiekunowie, którzy są wzorem pozytywnych strategii radzenia sobie, są ciepłi i wspierający oraz zapewniają dzieciom możliwość mówienia o swoich uczuciach i doświadczeniach, mogą pomóc w ochronie przed negatywnym wpływem na zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dziecka. Dlatego jednym z głównych sposobów ochrony i promowania zdrowia psychicznego i dobrostanu psychospołecznego dziecka jest zapewnienie, że jest ono w stanie pielęgnować te wspierające relacje.
- Możemy to osiągnąć na przykład poprzez: opowiadanie się za łączeniem rodzin dzieci bez opieki (w przypadku gdy leży to w najlepszym interesie dziecka); opowiadanie się za zapewnieniem wsparcia rodzicom/opiekunom, aby mogli opiekować się swoimi dziećmi; a w przypadku gdy umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej leży w najlepszym interesie dziecka - opowiadanie się za trwałym, rodzinnym rozwiązaniem zamiast pieczy instytucjonalnej.

ODPORNOŚĆ PSYCHICZNA

- Koncepcja odporności jest ściśle związana z czynnikami ryzyka i czynnikami ochronnymi. Odporność można opisać jako pokonywanie stresu lub przeciwności losu lub względną odporność na ryzyko środowiskowe.²⁹
- Odporność może chronić przed traumatycznymi skutkami spowodowanymi ostrymi i przewlekłymi stresorami.³⁰
- Ważne jest, aby rozpoznać odporność u dzieci i odpowiednio dostosować swoje zachowanie. Traktowanie dziecka z rezyliencją jak "ofiary", ponieważ postrzegasz jego doświadczenia jako traumatyczne, może być szkodliwe dla jego dobrego samopoczucia i poczucia własnej wartości.
- Także z tego powodu istnieje potrzeba zrozumienia historii i potrzeb każdego dziecka w drodze, z którym pracujemy, by prawidłowo ukształtować nasze podejście do pracy z nim i do jego sprawy.

28 Andrade, A. S., Roca, J. S., & Pérez, S. R, Reakcja emocjonalna i behawioralna dzieci po migracji: przegląd zakresu badań, Journal of Migration and Health, (2023), 7, 100176, <https://doi.org/10.1016/j.jmh.2023.100176>, dostęp 22 kwietnia 2024 r.

29 Rutter, M, Implikacje koncepcji odporności dla zrozumienia naukowego, Roczniki Nowojorskiej Akademii Nauk, (2006), 1094(1), 1–12.
 30 Ungar, M., Resilience, Trauma, Context, and Culture in: Trauma, Violence, & Abuse 14(3), 2013, 255–266, <https://doi.org/10.1177/1524838013487805>.

Aktywność

Prowadzący podzieli Was na grupy i poprowadzi ćwiczenie dotyczące identyfikacji zagrożeń dla bezpieczeństwa, zdrowia psychicznego i dobrostanu psychospołecznego dzieci w drodze oraz identyfikacji czynników ryzyka i czynników ochronnych.

Dla każdego z poniższych przypadków należy wskazać:

- Czynniki, które mogą **zwiększyć** ryzyko uszczerbku na bezpieczeństwie dziecka, jego zdrowiu psychicznym lub dobrostanie psychospołecznym lub które mogą sprawić, że będzie ono bardziej podatne na takie zagrożenia;
- Czynniki, które mogą **zmniejszyć** ryzyko krzywdy lub które mogą sprawić, że dziecko będzie mniej podatne na takie ryzyko.
- Po każdym studium przypadku jest miejsce na notatki.

Natalia to 10-letnia dziewczynka, która przybyła do Polski, aby uciec przed konfliktem w swoim kraju. Natalia jest odseparowana, ponieważ w konflikcie straciła rodziców i rodzeństwo. Przybywa do Twojego kraju w towarzystwie ludzi, których nazywa "przyjaciółmi", choć oni sami mówią o sobie jako o jej "cioci i wujku". Nie są w stanie pokazać paszportu dla Natalii, ale mówią, że pochodzą z tej samej wioski. Paszporty "cioci i wujka" wskazują, że są oni różnej narodowości.

Czynniki ryzyka i czynniki ochronne w przypadku Natalii:

Omar to 17-latek, który przybył do Polski wraz z grupą młodych ludzi bez niezbędnej wizy/zezwoleń. Omar i reszta jego grupy składają wniosek o ochronę międzynarodową, ale straż graniczna im nie wierzy. Mówią, że Omar i reszta grupy to "nielegalni imigranci". Burmistrz miasta, w którym przebywa Omar, mówi, że "mają dość nielegalnych imigrantów żyjących poza państwem i nie integrujących się ze społecznością" i że "powinni wrócić tam, skąd przyszli". Omar doświadczył brutalnego i ksenofobicznego traktowania ze strony władz i handlarzy ludźmi. Spędził również pewien czas w ośrodku detencyjnym w innym kraju. Jednak Omar mówi, że nawiązał doskonałe przyjaźnie z grupą, z którą podróżował i bardzo tym osobom ufa. Myśli o nich jak o swoich braciach, ponieważ opiekują się nim od czasu, gdy poznali się ponad rok temu i pomagają sobie nawzajem podczas podróży.

Czynniki ryzyka i czynniki ochronne w przypadku Omara:

Artem to ośmioletni chłopiec, który przebywał w pieczy instytucjonalnej w swoim kraju pochodzenia. Przybywa do Polski, aby uciec przed konfliktem zbrojnym, razem z kobietą (pedagogką z placówki w kraju pochodzenia), która twierdzi, że jest jego prawnym opiekunem. Przedstawia ona kserokopie oficjalnych dokumentów, z których wynika, że była ona pracownikiem ośrodka opiekuńczo-wychowawczego oraz że dyrektor tego ośrodka był zgodnie z prawem opiekunem prawnym Artema. Artem ma zespół Downa. W swoim życiu nigdy nie był zapisany do szkoły.

Czynniki ryzyka i czynniki ochronne w przypadku Artema:

SESJA IV:

USŁUGI PRAWNE OPARTE NA ZDROWIU PSYCHICZNYM I WSPARCIU PSYCHOSPOŁECZNYM DLA DZIECI W DRODZE

POTENCJALNE SKUTKI ZAGROŻEŃ I CZYNNIKÓW STRESOGENNYCH NA ZDROWIE PSYCHICZNE I DOBROSTAN PSYCHICZNY DZIECI W DRODZE

- Nie wszystkie dzieci będą reagować na niekorzystne doświadczenia i stres w ten sam sposób. Przyjrzeliśmy się przykładom czynników ryzyka, które mogą zwiększać prawdopodobieństwo lub nasilenie zagrożenia lub stresora mającego negatywny wpływ na zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dziecka, a także czynników ochronnych, które mogą działać jako bufor.
- Migracja, przymusowe przesiedlenia i azyl mogą mieć pozytywny wpływ na zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dziecka, taki jak ulga po ucieczce z trudnych okoliczności lub krzywdy, nadzieja, podekscytowanie związane z podróżą i/lub nawiązywaniem nowych znajomości itp.
- Jednak trauma może wystąpić w wyniku negatywnego doświadczenia i często wiąże się z negatywnymi myślami i uczuciami, które mogą być przytłaczające i trudne do zniesienia dla dziecka. Trauma³¹ sama w sobie nie jest chorobą psychiczną; doświadczanie traumy nie prowadzi nieuchronnie do rozwoju choroby psychicznej, takiej jak zespół stresu pourazowego (PTSD). Jednak doświadczenie traumy może mieć długoterminowy wpływ na zdrowie psychiczne³².
- Trauma jest jedną z możliwych reakcji. Zagrożenia i stresory mogą mieć inne negatywne skutki dla zdrowia psychicznego lub dobrostanu psychospołecznego dziecka, które nie spełniają kryterium "traumy". Potencjalne negatywne skutki obejmują, między innymi:
 - żał i smutek związany ze stratą bliskich, a także utratą domu, kultury, szkoły czy wyobrażonej przyszłości;
 - obawa lub niepokój związany z koniecznością nawiązania nowych znajomości;
 - Strach, smutek lub lęk przed utratą poczucia bezpieczeństwa;
 - Gniew lub niechęć z powodu konieczności przeprowadzki (np. w przypadku przymusowego przesiedlenia).

Ten film autorstwa Kids in Need of Defence (KIND) jest przykładem tego, jak zagrożenia i stresory, takie jak wojna, mogą wpływać na zdrowie psychiczne i samopoczucie psychospołeczne dziecka, niektóre z przejawów tego zjawiska oraz niektóre techniki, których dorośli mogą używać do komunikowania się z dziećmi w takich okolicznościach. Chociaż jest przeznaczony dla opiekunów, jej podstawowe przesłanie jest równie istotne dla profesjonalistów i praktyków, którzy pracują z dziećmi.

<https://www.youtube.com/watch?v=GD6e4wAUnI4> dostęp: 29 kwietnia 2024 r.

31 Jelly Bean, UNICEF i in., Pierwsza pomoc psychologiczna dla dzieci, młodzieży i rodzin doświadczających traumy: przewodnik dla osób udzielających pierwszej pomocy, (ENG), <https://www.unicef.org/southafrica/media/5731/file/ZAF-psychological-first-aid-childrenadolescents-families-experiencing-trauma-2021.pdf>, dostęp 21 kwietnia 2023 r.

32 Young Minds, Wielka Brytania, Przewodnik po zdrowiu psychicznym rodziców AZ, dostęp <https://www.youngminds.org.uk/parent/parents-a-z-mentalhealth-guide/trauma/#Signsachildoryoungpersonisaffectedbytrauma> 29 sierpnia 2024 r.

MOŻLIWE OZNAKI NIEKORZYSTNEGO WPŁYWU NA ZDROWIE PSYCHICZNE LUB DOBROSTAN PSYCHOSPOŁECZNY DZIECKA

- Negatywny wpływ na zdrowie psychiczne lub dobrostan psychospołeczny dziecka objawia się na różne sposoby w zależności od dziecka. Ważne dla nas jest, aby umieć dostrzec oznaki.
- Przykłady mogą obejmować:
 - Reakcje somatyczne, w tym bóle głowy, bóle brzucha;
 - Moczenie nocne;
 - Problemy ze snem, zbyt długi sen lub koszmary senne;
 - Zmiany apetytu;
 - Ryzykowne zachowanie;
 - Agresja / wybuch złości;
 - Myśli lub retrospekcje na temat wydarzenia lub doświadczenia;
 - Wycofywanie się z kontaktu z przyjaciółmi, rodziną, szkołą lub unikanie zajęć, które zwykle dziecko lubi;
 - Unikanie myślenia o sytuacjach, lub przebywania w sytuacjach, które są związane z doświadczeniem;
 - Dziecko wydaje się bardzo wrażliwe lub czujne na to, co dzieje się wokół niego;
 - Dziecko wydaje się być odizolowane lub odłączone od tego, co dzieje się wokół;
 - Trudności z koncentracją;
 - Zwrócenie się w stronę szkodliwych mechanizmów radzenia sobie, takich jak samookaleczenie lub używanie narkotyków lub alkoholu;
 - Obwinianie siebie lub poczucie winy;
 - Trudności związane z poczuciem własnej wartości³³.
- Może jednak nie być żadnych wyraźnych oznak, że dziecko ma problemy ze zdrowiem psychicznym lub samopoczuciem. We wszystkich przypadkach musimy wziąć pod uwagę czynniki ryzyka i czynniki ochronne dla każdego dziecka, a jeśli istnieją obawy, że istnieje ryzyko dla zdrowia psychicznego i dobrostanu dziecka, musimy skierować dziecko do odpowiedniego wsparcia.

CZYM SĄ USŁUGI PRAWNE OPARTE NA ZDROWIU PSYCHICZNYM I WSPARCIU PSYCHOSPOŁECZNYM (MHPSS)³⁴?

Wymagają od nas wykorzystania naszej wiedzy na temat wpływu negatywnych doświadczeń i czynników stresogennych na zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dziecka, aby zapobiec (ponownej) traumatyzacji i przyczynić się do upodmiotowienia dziecka, jego rehabilitacji i ogólnego dobrostanu.

Co to oznacza dla profesjonalistów i praktyków?

- Niekorzystne reakcje w zakresie zdrowia psychicznego i dobrego samopoczucia mogą wpływać na sposób, w jaki dziecko myśli, zachowuje się, uczy się i przypomina sobie wydarzenia. Jest to nie tylko problem dla zdrowia i dobrego samopoczucia dziecka, ale może również stanowić wyzwanie dla nas w wypełnianiu naszych obowiązków zawodowych i potencjalnym wyniku sprawy, na przykład, gdy przeprowadzamy rozmowę z dzieckiem, aby poznać jego wersję wydarzeń i przyjąć od niego instrukcje. Dlatego musimy zdawać sobie sprawę z zagrożeń i potencjalnego wpływu na zdrowie psychiczne i samopoczucie dziecka oraz uwzględniać to w naszym podejściu do pracy z dzieckiem. Niektórzy

33 Niektóre z nich opierają się na wytycznych Young Minds, UK, Parents A-Z Mental Health Guide, <https://www.youngminds.org.uk/parent/parents-a-z-mental-health-guide/trauma/#Signsachildoryoungpersonisaffectedbytrauma>, dostęp 29 sierpnia 2024 r.

34 Mental Health and Psychosocial Support (MHPSS) - zdrowie psychiczne i wsparcie psychospołeczne.

specjaliści nazywają te techniki praktykami "opartymi na traumie" (org. „trauma-informed” practices), ale my będziemy używać terminu "oparte na MHPSS" (org. „MHPSS-informed”), aby uchwycić rozważania związane z zakresem możliwego wpływu na zdrowie psychiczne i samopoczucie dziecka.

- Podejście oparte na MHPSS wymaga od nas wykorzystania naszej wiedzy na temat wpływu negatywnych doświadczeń i stresorów na zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dziecka, aby zapobiec (ponownej) traumatyzacji i przyczynić się do upodmiotowienia dziecka, jego rehabilitacji i ogólnego dobrostanu.
- Podejście oparte na MHPSS pomaga nam również zrozumieć, dlaczego dziecko może zachowywać się w określony sposób. Na przykład, dziecko może mieć wybuch złości, nie dlatego, że jest "niegrzeczne" lub "źle wychowane", ale raczej może to być znak, że ma trudności z radzeniem sobie z uczuciami w odpowiedzi na niekorzystne doświadczenie.
- Takie podejście pomoże nam również w uzyskaniu jak najlepszych dowodów w sprawie.
- Praktyki oparte na MHPSS są szczególnie istotne w pracy z dziećmi uchodźcami, które mogły doświadczyć lub być narażone na kilka negatywnych doświadczeń i stresorów, które zidentyfikowaliśmy podczas ostatniej sesji.

USŁUGI PRAWNE OPARTE NA MHPSS W PRAKTYCE

- Holistyczne stosowanie Wytycznych UNICEF w sprawie pomocy prawnej przyjaznej dziecku pomaga nam zapewnić podejście oparte na zdrowiu psychicznym i wsparciu psychospołecznym oraz działać w sposób, który chroni i promuje dobro dziecka.
- W szczególności wymaga to od nas, by:
 - pracować z dzieckiem w sposób, który chroni i sprzyja jego **bezpieczeństwu i holistycznemu rozwojowi** oraz **nie dyskryminuje dziecka**;
 - **rozwijać relację opartą na zaufaniu z dzieckiem**. Dla dzieci, które straciły bliskich lub były źle traktowane przez innych, nawiązanie opartych na zaufaniu relacji ze swoim prawnikiem może być przerażające. Bardzo ważne jest, abyśmy zapewnili i zademonstrowali dziecku, że jesteśmy wiarygodni i uczciwi, jednocześnie zawsze zachowując zdrowe granice, aby pomóc dzieciom nauczyć się, że można bezpiecznie ufać.
 - ułatwiać dziecku **partycypację**, wzmacnianie jego sprawczości i wzmacnianie jego pozycji. Dziecko mogło nie mieć kontroli nad niepokojącymi rzeczami, które mu się przydarzyły, więc doświadczenie wyboru może być ważne dla powrotu dziecka do zdrowia.
 - **rozwijać dobre relacje zawodowe** z rodzicami/opiekunami. Rodzice/opiekunowie odgrywają kluczową rolę w zapewnianiu dziecku wsparcia, które może pomóc złagodzić lub naprawić negatywny wpływ negatywnych doświadczeń na zdrowie psychiczne i samopoczucie dziecka.
- W swoim Podręczniku wprowadzającym do podejścia opartego na traumie, opracowanym we współpracy z UNICEF i innymi organizacjami, Flavia Valgiusti podkreśla sześć zasad, które profesjonaliści mogą wykorzystać, aby świadczyć usługi oparte na traumie dzieciom-uchodźcom. Valgiusti opiera te zasady na klinicznych zasadach opieki określonych w artykule Katherine Porterfield³⁵. Zasady te są również istotne dla świadczenia usług prawnych opartych na MHPSS na rzecz dzieci w drodze³⁶.
- Zasady te są następujące:
 - **Bezpieczeństwo** fizyczne i emocjonalne, obejmujące ocenę i wzmocnienie potrzeb dziecka w zakresie bezpieczeństwa;
 - **Siła, odporność i przetrwanie**, obejmujące rozpoznanie siły dziecka wynikającej z przetrwania traumatycznych lub przygnębiających wydarzeń;

35 Flavia Valgiusti, UNICEF Macedonia Północna i inni, "Trauma-Informed Approach: Introductory Handbook", dostęp <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/trauma-informed-approach> 29 kwietnia 2024 r.

36 Porterfield, K., Zasady opieki nad osobami, które przeżyły przemoc zorganizowaną w społeczeństwie globalnym, Journal: The Cambridge Handbook of Psychology and Human Rights, 2020, s. 361-372.

- Rozpoznawanie sprawczości i siły dziecka w podejmowaniu decyzji o **opowiedzeniu swojej historii**;
- **Kompetencja kulturowa**, która odnosi się do angażowania się w pracę z dzieckiem w sposób, który obejmuje i odzwierciedla jego/jej wybrane pochodzenie kulturowe i wartości;
- Zapewnienie dziecku możliwości nawiązania kontaktu ze społecznością;
- Uprawomocnienie i uznanie unikalnego, subiektywnego sposobu czerpania przez dziecko **znaczenia** ze swoich doświadczeń³⁷.

ZAPOBIEGANIE I REAGOWANIE NA PROBLEMY ZWIĄZANE ZE ZDROWIEM PSYCHICZNYM: PIRAMIDA INTERWENCJI

- Istotne jest, abyśmy skierowali dziecko do odpowiedniego wsparcia, którego potrzebuje.
- "Piramida interwencji" została opracowana przez Stały Komitet Międzyagencyjny (IASC), który jest komitetem koordynacyjnym ONZ ds. pomocy humanitarnej. Piramida przedstawia cztery poziomy interwencji w celu zapewnienia zdrowia psychicznego. Chociaż piramida została pierwotnie opracowana w sytuacjach kryzysowych, może być również używana w innych kontekstach.
- W miarę wspinania się w górę piramidy, potrzeby poszczególnych osób stają się coraz bardziej złożone, a więc świadczenie MHPSS staje się bardziej wyspecjalizowane.
- Wszystkie poziomy piramidy są jednakowo ważne; dziecko może potrzebować interwencji na kilku poziomach piramidy (np. podstawowe potrzeby i bezpieczeństwo, wsparcie społeczności, a także bardziej specjalistyczne usługi z zakresu zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego).
- **Poziom 1 odnosi się do interwencji mających na celu zapewnienie podstawowych usług i bezpieczeństwa** ludności w sposób, który jest partycypacyjny, bezpieczny i odpowiedni społecznie oraz który zapewnia godność i dobrostan wszystkich dzieci i członków społeczności. Przykłady interwencji obejmują zapewnienie dziecku dostępu do podstawowych usług, takich jak czysta woda i urządzenia sanitarne, schronienie, żywność, edukacja i ogólne usługi opieki zdrowotnej, w sposób zapewniający poszanowanie i promowanie godności dziecka³⁸.
- **Poziom 2 odnosi się do interwencji mających na celu wzmocnienie sieci wsparcia społecznego i rodzinnego**, ponieważ społeczności i rodziny odgrywają kluczową rolę w powrocie do zdrowia, wzmacnianiu odporności oraz utrzymaniu zdrowia psychicznego i dobrostanu psychospo-

37 Flavia Valgiusti, UNICEF Macedonia Północna i inni, "Trauma-Informed Approach: Introductory Handbook" [Podejście oparte na traumie: podręcznik wprowadzający], dostęp <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/trauma-informed-approach> dnia 29 kwietnia 2024 r., s. 76.

38 UNICEF, Globalne Wielosektorowe Ramy Operacyjne na rzecz Zdrowia Psychicznego i Wsparcia Psychospołecznego dla Dzieci, Młodzieży i Opiekunów w Różnych Środowiskach, 2022, s. 13, 14: <https://www.unicef.org/media/109086/file/Global%20multisectorial%20operational%20framework.pdf>

łecznego dzieci i rodzin. Przykłady takich usług obejmują: programy rodzicielskie, usługi w zakresie poszukiwania i łączenia rodzin, działania mające na celu pomoc rodzicom/opiekunom w rozwijaniu umiejętności związanych z utrzymaniem lub dostępie do zatrudnienia oraz grupy wsparcia społecznego dla społeczności migrantów lub uchodźców.

- **Poziom 3 odnosi się do ukierunkowanego, niespecjalistycznego wsparcia/usług**, świadczonych przez przeszkolonych i nadzorowanych pracowników na rzecz dzieci i rodzin, w tym ogólnych (niespecjalistycznych) usług socjalnych i podstawowej opieki zdrowotnej. Przykłady obejmują pierwszą pomoc psychologiczną (forma podstawowego wsparcia psychospołecznego udzielanego dzieciom lub dorosłym znajdującym się w stanie ostrej depresji wkrótce po narażeniu na stresujące wydarzenie) oraz podstawowe usługi w zakresie zdrowia psychicznego świadczone przez pracowników podstawowej opieki zdrowotnej³⁹.
- **Poziom 4 odnosi się do interwencji obejmujących specjalistyczne usługi świadczone** przez klinicystów zajmujących się zdrowiem psychicznym i specjalistów ds. opieki społecznej dla dzieci i rodzin, wykraczające poza zakres ogólnych (niespecjalistycznych) usług socjalnych i podstawowej opieki zdrowotnej. Jest to skierowane do dzieci z bardziej złożonymi potrzebami w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego oraz z oznakami poważnego stresu lub zaburzeń psychicznych.

ZAPOBIEGANIE PROBLEMOM ZWIĄZANYM ZE ZDROWIEM PSYCHICZNYM I REAKCJA NA NIE

- Jeśli dziecko, z którym pracujesz, zgłasza lub podejrzewasz, że dziecko stwarza ryzyko wyrządzenia poważnej krzywdy sobie lub innym osobom, wymagane jest natychmiastowe skierowanie do odpowiednich służb ratunkowych.
- Dziecko powinno być również kierowane do odpowiednich służb, jeśli jego reakcja psychiczna wydaje się utrudniać jego funkcjonowanie w taki sposób, że nie jest ono w stanie angażować się w codzienne czynności (np. zabawę, kontakty z przyjaciółmi lub rodziną, uczęszczanie do szkoły).
- Nawet jeśli wydaje się, że dziecko funkcjonuje prawidłowo, jeśli było narażone na wiele czynników ryzyka, powinno mieć możliwość skorzystania z odpowiedniej pomocy w celu oceny jego potrzeb.

NATYCHMIASTOWE TECHNIKI PODCZAS INTERAKCJI Z DZIECKIEM, WYKAZUJĄCYM OZNAKI NIEPOKOJU

Istnieje kilka natychmiastowych technik, których możesz użyć podczas interakcji z dzieckiem, które wykazuje oznaki niepokoju. To tylko kilka wstępnych praktycznych wskazówek:

- Uznaj, że to, co jest omawiane, jest trudne, a reakcja dziecka jest właściwa;
- Nie próbuj powstrzymywać dziecka przed płaczem, ponieważ wysła to wiadomość, że płacz nie jest w porządku;
- Zapewnij wodę i chusteczki;
- Podziękuj dziecku za otwartość i dzielenie się informacjami;
- Zapytaj, czy dziecko chciałoby zrobić sobie przerwę, czy kontynuować;
- Skontaktuj się z dzieckiem podczas rozmowy, aby zobaczyć, jak się czuje;
- Zakończ dyskusję pozytywnym, wzmacniającym przekazem. To, że dziecko wyraża silne emocje, nie oznacza, że to doświadczenie było dla niego złe; W niektórych przypadkach wyrażanie emocji może być oczyszczające, a bycie wysłuchanym może być wzmacniające dla dziecka.

- Zwróć uwagę, aby kontrolować własne reakcje:
 - Nie ma nic złego w odczuwaniu lub wyrażaniu smutku, ale pozostań skoncentrowany na potrzebach dziecka;
 - Stosuj techniki oddechowe i uziemienia;
 - Omów i/lub podziel się wyzwaniami i doświadczeniami z przełożonym, starszym kolegą lub grupą rówieśniczą, którzy mogą udzielić wskazówek, jak poradzić sobie z sytuacją lub, jeśli takie wsparcie nie istnieje, zasugerować skorzystanie z superwizji w celu zapewnienia wsparcia, coachingu i mentoringu dla personelu.

³⁹ UNICEF, Wytyczne operacyjne dotyczące środowiskowego zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego w sytuacjach humanitarnych: Trzypoziomowe wsparcie dla dzieci i rodzin (wersja testowa w terenie), 2018, s. 35.

STOSOWANIE WYTYCZNYCH UNICEF W SPRAWIE POMOCY PRAWNEJ DO DZIECI W DRODZE

Zalecana lektura dodatkowa:
NSPCC, *Using metaphors to explain child development*, 2021, <https://learning.nspcc.org.uk/media/2547/sharing-the-brain-story-metaphors-summary-booklet.pdf>, dostęp 29 kwietnia 2024 r.

Flavia Valgiusti, UNICEF Macedonia Północna i inni, *"Trauma Informed Approach: Introducing Handbook"*, <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/trauma-informed-approach> dostęp: 29 kwietnia 2024 r.

The National Child Traumatic Stress Network, Rzecznictwo prawne oparte na traumie: źródło informacji dla adwokatów zajmujących się obroną nieletnich,

<https://www.nctsn.org/resources/trauma-informed-legal-advocacy-a-resource-for-juvenile-defense-attorneys#:~:text=Provides%20juvenile%20defense%20attorneys%20with%20knowledge%20about%20trauma%2C,and%20effects%20of%20trauma%20on%20the%20attorney-client%20relationship.> dostęp 25 lipca 2024 r.

Aktywność

Osoba prowadząca przeprowadzi Cię przez ćwiczenie dotyczące stosowania Wytycznych UNICEF w sprawie pomocy prawnej przyjaznej dziecku w odniesieniu do dzieci w drodze. Przyjrzymy się 12 wytycznym i specjalnym uwagom, które musimy poczynić, aby zapewnić, że usługi prawne, które świadczymy dzieciom w drodze, są przyjazne dla dzieci.

W pomieszczeniu znajdują się cztery stanowiska, a na każdym z nich znajduje się kartka przedstawiająca trzy z 12 wytycznych. Na każdej stacji omówcie wszelkie środki, które powinniście podjąć, by w pełni zastosować wytyczne w przypadku dziecka w drodze. Zastanówcie się też nad odpowiedziami udzielonymi przez poprzednią grupę.

- **Kompetencje (wytyczna 1):** prawnicy powinni posiadać wiedzę na temat odpowiednich przepisów i procedur, dotyczących migracji i azylu, praw dzieci w drodze, a także rozwoju dziecka i przyjaznej dla dzieci komunikacji z dziećmi w drodze.

Prawnicy powinni aktualizować swoją wiedzę i umiejętności w tych dziedzinach. To szkolenie przyczynia się do budowania tej kompetencji.

- **Najlepszy interes dziecka (Wytyczna 2):** ocena i ustalenia dotyczące najlepszego interesu dziecka są niezwykle ważne dla dzieci w drodze. Dobro dziecka musi być w pełni uwzględnione w indywidualnych przypadkach (jak również w szerszym planowaniu, rozwoju, ocenie i wdrażaniu przepisów i polityk imigracyjnych)⁴⁰.

W szczególności należy "wyraźnie" uwzględnić najlepszy interes dziecka jako integralną część wszelkich decyzji administracyjnych i sądowych w procesach migracyjnych i azylowych, w tym decyzji dotyczących:

- wjazdu, pobytu lub powrotu dziecka;
- umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczej lub opieki nad nim;
- zatrzymania lub wydalenia rodzica w związku z jego statusem migracyjnym⁴¹.

W związku z tym oceny i procedury identyfikujące najlepszy interes powinny być przeprowadzane systematycznie w ramach decyzji związanych z migracją i innych decyzji mających wpływ na dzieci migrantów i uchodźców lub w celu informowania o takich decyzjach⁴².

Jako prawnicy i praktycy świadczący usługi prawnicze musimy dopilnować, aby ocena i ustalenie najlepszego interesu były przeprowadzane przez odpowiednio przygotowanych praktyków.

- **Skuteczne uczestnictwo (wytyczna 3), w tym w formalnych postępowaniach (wytyczna 7):** dzieci w drodze mogą napotkać szczególne przeszkody w wyrażaniu swoich poglądów, życzeń i uczuć oraz w wyrażaniu swojego głosu w sprawach związanych z migracją lub azylem. Bariery mogą obejmować:
- bariery językowe;
- dziecko boi się lub nie chce mówić, co może wynikać z różnych powodów, w tym z niechęci do rozmowy o traumatycznych lub stresujących wydarzeniach z przeszłości, braku zaufania do władz, niewiedzy dziecka o tym, co się dzieje, strachu przed aresztowaniem i deportacją lub strachu przed represjami ze strony handlarzy ludźmi lub innych osób wykorzystujących dziecko.

Czy przychodzą Ci do głowy jakieś inne bariery utrudniające uczestnictwo dzieci-migrantów i uchodźców w procedurach?

40 Wspólny komentarz ogólny nr 4 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 23 (2017) Komitetu Praw Dziecka, pkt 29.

41 Wspólny komentarz ogólny nr 3 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 22 (2017) Komitetu Praw Dziecka, pkt 30.

42 Wspólny komentarz ogólny nr 3 (2017) Komitetu do spraw Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 22 (2017) Komitetu Praw Dziecka, pkt 31.

- Z uczestnictwem dzieci ściśle wiąże się potrzeba **budowania z dzieckiem relacji opartej na zaufaniu i wsparciu (Wytyczna 4)**. Dzieci w drodze mogą nie ufać prawnikom lub władzom w ogóle, co prowadzi do problemów z komunikacją i naszą zdolnością do zapewnienia dziecku najlepszych możliwych porad, pomocy lub reprezentacji.
- Konieczne jest, abyśmy jako prawnicy byli szczególnie wyczuleni na potrzeby i preferencje komunikacyjne dziecka, upewnili się, że dostępne są niezbędne narzędzia komunikacyjne i pośrednicy (np. tłumacz) oraz że nasze interakcje i planowanie są oparte na zdrowiu psychicznym i wsparciu psychospołecznym. Jest to konieczne, abyśmy mogli zapewnić **komunikację uwzględniającą potrzeby dzieci (Wytyczna 5)**.
- Powinniśmy poinformować dziecko o różnych interesariuszach, którzy mogą być zaangażowani w sprawę, o związanych z nią procedurach, decyzjach podjętych w sprawie, powodach tych decyzji oraz o tym, w jaki sposób poglądy, życzenia i uczucia dziecka zostały wzięte pod uwagę przy podejmowaniu tej decyzji. Stanowi to część **dostarczania dziecku wiarygodnych i istotnych informacji (wytyczna 6)**.
- Jest to szczególnie istotne w przypadku dzieci w drodze, ponieważ dziecko może być zaangażowane w różne procesy administracyjne lub sądowe. Dziecko może być zmuszone do interakcji z tak wieloma różnymi profesjonalistami i praktykami, że może to być dla niego przytłaczające. Dzieci mogą również doświadczać niepewności (np. w odniesieniu do wniosku o pozostanie w państwie), w związku z czym bardzo ważne staje się zarządzanie oczekiwaniami dziecka i informowanie go o procesie, o tym, kiedy dziecko może spodziewać się orzeczenia, jakie ma opcje itp.
- Przypomnij sobie **Wytyczną 8 dotyczącą pracy z członkami rodziny i innymi wspierającymi dorosłymi**⁴³.

Możesz zajmować się sprawą, w której dziecko wyemigrowało samo lub zostało oddzielone od swoich rodziców/opiekunów po drodze. W takich okolicznościach, gdy tylko dojdzie do zidentyfikowania dziecka pozbawionego opieki lub oddzielonego od rodziców, państwa powinny wyznaczyć niezależnego opiekuna dla dziecka.

- Rola i obowiązki niezależnego opiekuna będą zależały od tego, w jaki sposób rola ta zostanie ujęta w prawie krajowym (o ile w ogóle). Ogólnie rzecz biorąc, opiekunowie powinni kontaktować się z władzami, aby zapewnić uwzględnienie najlepszego interesu dziecka i zapewnić dziecku wsparcie podczas poruszania się po często skomplikowanych i stresujących postępowaniach migracyjnych/azylowych i innych.
- Zgodnie z art. 5 CRC, dotyczącym rozwijających się zdolności dziecka (omówionym w module 4 "Rozwój dziecka"), opiekun powinien dostosować poziom wsparcia i wskazówek oferowanych dziecku, aby uwzględnić zdolności dziecka do samodzielnego podejmowania decyzji i rozumienia, co leży w jego najlepszym interesie.
- Pamiętaj, że rola niezależnego opiekuna różni się od roli reprezentanta/pełnomocnika/kuratora.
- Komitet Praw Dziecka zaleca, aby opiekun:
 - był informowany o działaniach podjętych w stosunku do dziecka;
 - był obecny we wszystkich procesach planowania i podejmowania decyzji, w tym w przesłuchaniach imigracyjnych i odwoławczych, ustaleniach i wszelkich staraniach w celu znalezienia trwałego rozwiązania dla dziecka;
 - posiadał niezbędną wiedzę fachową w dziedzinie opieki nad dzieckiem, tak aby zapewnić ochronę interesów dziecka oraz odpowiednie zaspokojenie potrzeb prawnych, społecznych, zdrowotnych, psychologicznych, materialnych i edukacyjnych dziecka, między innymi przez opiekuna pełniącego rolę łącznika między dzieckiem a istniejącymi wyspecjalizowanymi agencjami/osobami, które zapewniają ciągłość opieki wymaganej przez dziecko⁴⁴.

⁴³ Komitet Praw Dziecka, Komentarz ogólny nr 6 (2005), pkt 33

⁴⁴ Komitet Praw Dziecka, Komentarz ogólny nr 6 (2005), pkt 33

- Jeżeli pracujesz nad sprawą dotyczącą dziecka bez opieki lub odseparowanego od opiekunów, powinieneś jak najszybciej zadbać o wyznaczenie dla niego niezależnego opiekuna.
- Alternatywnie możesz podjąć się prowadzenia sprawy po wyznaczeniu niezależnego opiekuna. Opiekun mógł być nawet osobą, która skontaktowała się z Tobą w celu świadczenia usług prawnych na rzecz dziecka.
- **Pamiętaj:**
 - To dziecko, a nie opiekun, jest twoim "klientem";
 - Jednak nadal powinieneś starać się nawiązać współpracę i wspierającą relację z opiekunem;
 - Korespondencja powinna być kierowana do dziecka, w stosownych przypadkach uzupełniona o korespondencję z opiekunem (ponieważ opiekun powinien zwykle towarzyszyć dziecku podczas spotkań z jego prawnikiem);
 - Właściwe może być poproszenie opiekuna, aby poczekał na zewnątrz/odsunął się, jeśli musisz porozmawiać z dzieckiem sam na sam, aby dziecko mogło mówić swobodnie;
 - Musisz zdawać sobie sprawę z dynamiki zależności między dzieckiem a opiekunem i być wyculonym na wszelkie konflikty interesów między opiekunem a dzieckiem⁴⁵.
- Co najważniejsze, instytucje lub osoby, których interesy mogą być potencjalnie sprzeczne z interesami dziecka, nie powinny kwalifikować się do objęcia opieką nad dzieckiem. Oznacza to, że jeśli występujemy w roli reprezentanta/pełnomocnika dziecka, **nie powinniśmy** również działać jako opiekun dziecka (i odwrotnie).

Fakultatywna dalsza lektura:

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Agencja Unii Europejskiej ds. Azylu: Praktyczne narzędzie dla opiekunów: Wprowadzenie do ochrony międzynarodowej, październik 2023 <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2023-10/practical-tool-guardians-introduction-international-protection.pdf>

- **Wytyczna 9 dotycząca prywatności i poufności**, odnosi się w równym stopniu do dzieci w drodze.
- W takich kontekstach może być konieczne dzielenie się informacjami z innymi specjalistami i praktykami, aby zapewnić, że podejmowanie decyzji jest podejmowane w oparciu o te same informacje. Prawnicy/praktycy powinni dołożyć szczególnej staranności w celu ochrony prywatności i danych osobowych dziecka oraz udostępniać informacje osobom trzecim wyłącznie w zgodzie z najlepszym interesem dziecka i przepisami prawa krajowego.
- Jak podkreślono wcześniej, dzieci w drodze mogą być szczególnie narażone na dyskryminację, w tym ze strony urzędników, specjalistów i praktyków.
- Jako prawnik lub podmiot świadczący usługi prawne dla dziecka powinieneś być szczególnie wyculony na potencjalne uprzedzenia i dyskryminację dziecka, zgodnie z **wytyczną nr 10 dotyczącą ochrony dzieci przed dyskryminacją**.
- Dyskryminacja nie zawsze jest zamierzona – zawsze powinniśmy zastanowić się nad własnymi działaniami i decyzjami, aby zidentyfikować wszelkie potencjalne uprzedzenia, dyskryminujące założenia lub postrzeganie dziecka.
- **Wytyczna 11 dotycząca zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom:** podczas tego szkolenia przyglądaliśmy się, co możemy zrobić, aby przyjąć przyjazne dzieciom i świadome praktyki oparte na

⁴⁵ Komitet Praw Dziecka, Komentarz ogólny nr 6 (2005), pkt 33

- MHPSS, które przyczyniają się do zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom. Dotyczy to:
- rozwijania relacji opartej na zaufaniu z dzieckiem i ułatwianie mu uczestnictwa, co wzmacnia sprawczość dziecka i przyczynia się do jego upodmiotowienia;
 - podejmowania decyzji uwzględniających potrzeby dziecka (np. poprzez nieprzeprowadzanie wielokrotnych przesłuchań z dzieckiem na temat tego samego traumatycznego doświadczenia);
 - tworzenia środowiska przyjaznego dzieciom;
 - stosowania technik komunikacji uwzględniających potrzeby dziecka (np. budowanie relacji i uspokajanie dziecka, wyjaśnianie oczekiwań co do tego, co się wydarzy i w jaki sposób informacje zostaną wykorzystane, stosowanie pytań otwartych, aby ułatwić dziecku przypomnienie sobie wydarzeń, powstrzymywanie się od używania języka lub pytań, które wskazują na winę lub osąd);
 - kierowania dzieci do niezbędnego wsparcia (np. dla ofiar handlu ludźmi); organizacji pozarządowych, które udzielają rodzinom migrującym lub uchodźczym wsparcia materialnego lub innej pomocy;
 - interwencji w przypadku dzieci bez opieki i odseparowanych od opiekunów lub w przypadku innych obaw dotyczących dobra dziecka.
- **Wytyczna 12 dotycząca efektywnej współpracy z innymi** jest niezwykle ważna, ponieważ dzieci w drodze mogą być zaangażowane w szereg postępowań obejmujących różne instytucje, sądy i biegłych. Na przykład dziecko może być zaangażowane m.in. w postępowania:
 - z wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej;
 - postępowanie opiekuńcze ze względu na ryzyko wyrządzenia lub wyrządzenie krzywdy przez rodzica/opiekuna;
 - postępowanie karne w charakterze pokrzywdzonego, świadka, a nawet dziecka, które weszło w konflikt z prawem;
 - postępowanie związane z ustaleniem wieku.
 - Procesy te mogą być nie tylko bardzo mylące dla dziecka, ale mogą również stanowić wyzwanie dla skutecznej koordynacji międzysektorowej i przyjaznego dla dzieci rozpatrywania sprawy (spraw).
 - Skuteczna koordynacja międzysektorowa przyczyni się do:
 - Ograniczenia ryzyka spowodowania u dziecka stresu, ponownej traumatyzacji lub ponownej wiktylizacji (które może wystąpić, jeśli na przykład dziecko jest wielokrotnie przesłuchiwane na ten sam temat przez różne organy w różnych sprawach);
 - Zapewnienia, aby dziecko otrzymało ochronę lub wsparcie, których potrzebuje;
 - Zapewnienia, aby różne sądy/specjaliści podejmowali decyzje w sprawie dziecka na podstawie tych samych informacji (np. wszystkie właściwe sądy podejmowały decyzje na podstawie wyników tej samej oceny wieku i ustalenia wieku oraz uznawały osobę w drodze za dziecko);
 - Zapewnienia sądom/specjalistom dostępu do odpowiednich informacji, które umożliwią im podejmowanie decyzji w najlepszym interesie dziecka;
 - Zapewnienia, aby biegli nie zakładali błędnie, że dziecko ma dostęp do określonego wsparcia lub usług, do których w rzeczywistości nie ma dostępu (np. zakłada, że skierowano wniosek o ochronę dziecka, podczas gdy w rzeczywistości tak nie jest);
 - Zapobiegania wielokrotnemu przesłuchiowaniu dziecka w tej samej sprawie, co jest nie tylko potencjalnie stresujące i ponownie traumatyzujące dla dziecka, ale może z czasem również obniżyć jakość dowodów;
 - Ograniczenia ryzyka, że postępowanie/procesy zaostrzą jakiegokolwiek problemy ze zdrowiem psychicznym dziecka, co może potencjalnie ograniczyć zdolność dziecka do przedstawiania spójnych i wiarygodnych dowodów⁴⁶.

46 Tamże, s. 10.

SESJA VI:

POMOC PRAWNA PRZYJAZNA DZIECIOM W DRODZE W PRAKTYCE

Aktywność

Osoba prowadząca przeprowadzi Cię przez ćwiczenie polegające na zastosowaniu Wytycznych UNICEF dotyczących pomocy prawnej przyjaznej dziecku do fikcyjnego studium przypadku z udziałem dzieci w drodze.

Anna to 14-letnia dziewczynka, która uciekła wraz z matką do waszego kraju, aby ubiegać się o ochronę międzynarodową. Anna i jej matka mają status uchodźcy. Kiedy Anna rozpoczęła naukę w nowej szkole, wydawało się, że dobrze sobie radzi. Nauczyciele zaczęli jednak zauważać, że oceny Anny się pogarszają i że często jest nieobecna w szkole z powodu bólów brzucha. Kiedy zapytali o to Annę, Anna bardzo się wycofała i powiedziała, że wszystko jest w porządku. Kiedy rozmawiali z matką Anny, powiedziała, że jest zaniepokojona, ponieważ zauważyła zmianę w Annie; mówi, że Anna stała się bardziej wycofana i trzyma się na uboczu. Matka Anny mówi, że porozmawia z nią, aby zachęcić ją do skupienia się na pracy w szkole.

Jednak od tego czasu nauczyciele twierdzą, że zachowanie Anny tylko się pogorszyło. Mówią, że Anna angażuje się w "ryzykowne zachowania" i zaprzyjaźniła się z "niewłaściwym towarzystwem" poza szkołą. Gdy Anna fizycznie zaatakowała dziewczynę w swojej klasie, nauczyciele zdecydowali się zawiadomić sąd o jej „demoralizacji”.

Mama Anny zgłasza się do Ciebie z prośbą o reprezentowanie Anny w postępowaniu przed sądem. Chcesz spotkać się z Anną. Jej mama mówi Ci, że jej córka jest bardzo buntownicza i podejrzliwa w stosunku do osób sprawujących władzę.

Jak przygotujesz się do pierwszej rozmowy z Anną? Jakie kwestie należy wziąć pod uwagę?

Opublikowany przez UNICEF
Biuro Regionalne na Europę i Azję Środkową

www.unicef.org

© Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF), 2025